

Louky nad Olší v pohledu známém i neznámém

Radim Prokop

Není obvyklým jevem, setkáváme-li se v silně urbanizovaném prostředí Karvinska dosud se sídly, někdy již bez vlastní administrativní funkce, jež kontrastují svým stavebním charakterem a venkovským způsobem bydlení i života s rychle se rozvíjejícími městy a tím zcela právem vzbuzují pozornost historiků, geografů či vlastivědných pracovníků, aby uchovali tyto trvalé hodnoty a zhodnotili do budoucna to, co se nenávratně mění, téměř před očima mizí a v časové posloupnosti zaniká. K takovým lokalitám nepochybně patří příměstská část města Karviné, donedávna ještě samostatná pohraniční obec Louky nad Olší. Zmíněná aglomerovaná obec nemůže se sice pochlubit pozoruhodnějším vývojem ani významnějšími událostmi, přesto má takové zajímavosti, které by neměly být zapomenuty. Proto bychom chtěli v tomto příspěvku zachytit některé lokální zvláštnosti dnes již bývalé obce, její měnící se skladbu osídlení, vlastní obytné prostředí a v souhrnu především životní prostředí s vědomím, že tím nemůžeme ani zdaleka vyčerpat příslušnou problematiku.

REGIONÁLNÍ INDIVIDUALITA OBCE

Vycházejí z územní polohy Louk n. O. nelze nepochybovat, že jejich sídelní a populační vývoj byl úzce spjat se socioekonomickým děním levobřežního Poolší, kam obec vždy inklinovala jak mezisídelními vztahy, tak politicko-správní příslušností. Tento fakt se pak bezprostředně promítal do nejrůznějších úseků života obce i do závislosti na spádově důležitějších centrech. Všeobecně již známou existenci nepatří Louky n. O. v rámci regionu mezi sídla nejmladší, neboť podle nejnovějšího zjištění je jejich jméno uváděno již roku 1450, tzn. dříve než některá jiná okolní sídla. Ve starší historické literatuře byla obec prokázána až v roce 1536, tedy téměř o 100 let později. Teritoriálně byla součástí těšínského kraje a zde náležela ke středisko-

vé jednotce status minor Ráj (spolu Ráj, Darkov a Louky). Šlo o ves s katolickou farností, připomínanou roku 1785. Vzhledem k územním zvláštnostem znamenala komunikační průchodnost obcí nesporné přednosti, rovněž i blízkost Těšína a Fryštátu. Na druhé straně zase představovala údolní niva, v níž byla zástavba Louk n. O. situována, četné nevýhody, i když převážně jen místního rázu — zamočený terén, časté říční záplavy a tím přirozeně i sníženou úrodnost zemědělské půdy. Bohatých vodních zdrojů mohlo štedře využívat zdejší rybníkářství, o němž jsou nejstarší zprávy z let 1461 a 1496, nebo později z roku 1540. Představovalo důležitý zdroj obživy a hospodářského užitku. Soustava rybníků vytvořila též výraznou krajinnou dominantu. Mikrorelief obce se na jihozápadě zvedá nad úroveň říční sníženiny, je také členitější a poblíž katastrálního území Chotěbuzi (nyní Český Těšín) kulminuje nadmořskou výškou 314 m. V těchto místech se objevuje souvislejší lesní porost (Loucký les), vystavený degradujícím vlivům antropogenní činnosti.

K územní (přírodní) charakteristice Louk n. O. patří rovněž klimatické poměry, kde možno použít údajů z nejbližších klimatických stanic — Karviné (města) a Chotěbuzi. S ohledem na nadmořskou výšku i typologii krajiny zdají se být pro Louky n. O. výstižnější údaje Karviné. Měřeno odtud — dosahuje průměrná roční teplota 8,4 °C, když nejteplejším měsícem se jeví červenec (ø18,3 °C) a nejméně chladným leden (ø-2,1 °C). Roční úhrn srážek za období 1901—1950 činí 778 mm (v celém čs. povodí Odry 835 mm), z čehož ve vegetačním období spadne 503 mm. Pro vývoj počasí je též důležitá četnost větrů, kde byly k dispozici údaje pouze za Havířov, jeví se podle směru v podílech: JZ — 33,4 %, SZ — 12,3 %, SV — 11,9 a J — 11,6 %, méně často již S — 9,4 %, Z — 7,6 %, V — 5,4 a JV — 5,0 %. Průměrná roční oblačnost se pohybuje kolem 63 %, sluneční svit za rok činí v dlouhodobém průměru 1 900 hodin. Zvý-



Louky nad Olší
Odhalená konstrukce střechy domu čp. 181
Archív Muzea Těšínska



Louky nad Olší
Budova české ZŠ před zbouráním
Archív Muzea Těšínska



Louky nad Olší
Řada rodinných domů v Zátiši
Archív Muzea Těšínska

šená prašnost z nedalekých průmyslových zdrojů má nepříznivý vliv na výskyt mlhových situací, jejichž častější tvorbě napomáhají rovněž vodní plochy.

Na zvýšené hodnotě místní krajiny mají svůj podíl Loucké rybníky (17) s rozlohou 32,98 ha, od roku 1970 státní přírodní rezervace, do níž náleží především rybník Prostředník a lužní les. Z lesního porostu jde mezi chráněnými dřevinami o olše, duby, buky, habry a lípy, z rybníčních rostlin zvláště o štipatku vodní, nepukalku vzplývavou, rdesty či okřejeek trojbrázdý. Bohužel, značně terénní devastace přivedly řadu vzácných biocenóz téměř k zániku.

OBYTNÉ PROSTŘEDÍ A OBYVATELSTVO

Rozložení zástavby typicky venkovského charakteru je zřetelně ovlivněno orientací silnice a dálkové železnice do vidlicovitého tvaru, který se stal centrální osou intravilánu obce, protáhlého v liniový typ uspořádání. V méně členitém reliéfu se uplatnil slezský stavební řád z předindustriálního období, dosud se projevující rozptýleností sídelních objektů. V tomto neobvyklém obytném areálu došlo k velkému narušení důlním průmyslem (dobývací prostor Stonavy).

Nežádoucí vlivy zde o to více překvapují, když uvážíme, že na území obce nebyla nikdy lokalizována žádná průmyslová výroba.

Uvedené skutečnosti a územní tvárnost vtiskly tamnějšímu osídlení osobitý výraz a mají také svůj podíl na odlišení od jiných obcí Těšínska. Proto populační vývoj Louk n. O. probíhal vcelku pomalu a až do konce sedmdesátých let tohoto století nezaznamenal podstatnější výkyvy. Také katastrální výměra obce se v průběhu uplynulých 150 let jen nepatrně změnila. V souvislé časové řadě utvářela se od poloviny minulého století vlastní populace obce následovně:

Rok	Počet obyvatel	Vývojový trend (1850 = 100)	Počet domů*	Obydlenost domů (obyv. na 1 dům)	Zalidnění (obyv. na 1 ha)
1850	725	100	106	6,84	0,69
1869	880	121	131	6,72	0,84
1880	917	126	133	7,05	0,88
1890	1 112	153	147	7,56	1,06
1900	1 349	186	162	8,33	1,29
1910	1 792	247	220	8,15	1,72
1921	2 011	277	243	8,28	1,93
1930	2 237	308	243	9,21	2,27
1950	2 293	316	442	5,19	2,33
1961	2 535	349	543	4,67	2,58
1970	2 532	349	577	4,39	2,57
1980	1 680	232	422	3,98	1,70
1850—1980	+755	+132	+316	−2,86	+1,01

* trvale obydlených

Ze souhrnného přehledu je zřejmé, že v rámci okresu patřily vždy Louky n. O. k menším obcím, neboť ještě v roce 1845 měly pouze 714 obyvatel. Rostly převážně přirozenými přírůstky ze své populační základny, protože k většímu přistěhovalectví chyběly opodstatněné důvody. Růst obyvatelstva byl úměrný rozvoji bytového a domovního fondu, jehož vzestup byl do přelomu 19. a 20. století velmi pravidelný. Obydlenost domů zůstávala dlouho téměř na stejné úrovni. Její nepatrné následné zvyšování lze si vysvětlit tím, že se dávala přednost domovní výstavbě s více bytovými jednotkami nebo se řešila potřeba bytů přístavbou k dosavadní zástavbě. Největší přírůstek domovního fondu zaznamenala obec mezi lety 1900—1910, zřejmě pro výhodnou polohu vzhledem k rozšiřujícím se pracovním příležitostem v dolech karvinské části OKR, která se tehdy aktivizovala některými novými provozy.

Po vymezení státních hranic s Polskem v roce 1920, což si vyžádalo jisté migrační přesuny obyvatelstva v mezistátním měřítku, se domovní výstavba v obci dočasně zastavila a nahradila ji adaptace dosavadní zástavby. Svůj podíl na stagnaci stavebního růstu měla rovněž pozdější hospodářská krize, jež dolehla na region se všemi průvodními jevy. Nelze v této souvislosti opomenout ani nestabilitu národnostních poměrů vlivem politické situace na Těšínsku, kdy Louky n. O. měly ještě absolutní převahu polského obyvatelstva — v roce 1921 bylo v obci 1 236 Poláků (61,50 %), ale jen 529 Čechů (26,45 %), 49 Němců (2,40 %) a téměř 10 % cizinců. U mnohých nebyla ještě vyřešena otázka státní příslušnosti.

Mezi lety 1921—1930 se zmenšil katastr obce z 1 044 ha na 984 ha, pravděpodobně úpravou státní hranice po řece Olši. Kolem roku 1930 dosáhla obydlenost domů nejvyšší

úrovně, ale hustota zalidnění nikoliv (až po roce 1961). Oživení výstavby v obci po roce 1945 snížilo obydenost domů ve srovnání s předválečným stavem prakticky na poloviční hodnotu. V období nejnovější sídlištní výstavby v karvinském regionu také Louky n. O. sídelně rostly a vůbec nejvyššího počtu obyvatel dosáhly v polovině šedesátých let. Tento příznivý stav trval až do roku 1970. V posledním desetiletí počet obyvatel obce, která byla 1. 1. 1975 sloučena s Karvinou, postupnou likvidací obytné zástavby neustále klesá.

Louky n. O. jako městská část a základní sídelní jednotka Karviné se vnitřně rozčleňují na vlastní Louky, Stávky a Kempy. Jejich zástavba spolu nesouvisí a vytváří 3 samostatné obytné útvary, nesourodé ze sídelního hlediska. Základní charakteristiku těchto dílčích částí můžeme doložit některými údaji z roku 1980:

Ukazatel	Louky	Stávky	Kempy	Celkem
trvale bydlící obyv.	870	158	652	1 680
cenz. domácnosti	337	51	240	628
věková skladba (v %)				
0–14	17,1	21,5	18,4	18,0
15–59 muži	30,3	29,8	30,8	30,5
15–54 ženy	26,0	25,3	25,0	25,5
produktivní věk	26,6	23,4	25,8	26,0
ekonom. akt. osob	359	66	279	704
trv. obydlené domy	221	38	163	422
trv. obydlené byty	264	49	169	482
byty v rod. domcích	214	37	149	400

Nynější pohled na sídelní uspořádání Louk n. O. jednoznačně potvrzuje, že jejich vývoj je příkladem silné degradace typicky příměstské obce v prostředí vysoce zprůmyslněného a intenzivně zalidněného regionu s převahou hornictví. Také dnes si udržují odlišný ráz především individuálním charakterem bydlení a lokální veřejnou vybaveností. Rozhodující část (83 %) současného bytového fondu je v rodinných domcích s převážně jednobytovým prostorem. Obýváním je bytový fond již starší, neboť polovina obytných budov byla postavena před rokem 1945 a asi 1/3 mezi lety 1946–1960. U 23 % bytů hospodaří více než 1 cenzová domácnost. Velikost cenzových domácností (o 2,68 společně hospodářících členů) je malá a rozdíly uvnitř obce minimální: vlastní Louky ø 2,59, Kempy ø 2,72 a Stávky ø 3,10 členů. Pro chronologické srovnání lze uvést, že v roce 1970 bylo v obci nejvíce domácností dvojčlenných (24,1 %, čtyřčlenných (22,9 %) a tříčlenných (20,2 %). Celkově můžeme velikost cenzových domácností považovat za přiměřenou k tehdejší bytové skladbě: byty čtyřpokojové a větší — 32,7 %, třípokojové — 24,3 %, dvoupokojové — 25,7 %, a jednopokojové — 14,0 % (jednočlenných domácností 13,1 %). V rodinných domcích se totiž obsazenost bytů lépe přizpůsobuje velikosti domácností.

Nepříznivý populační vývoj se zcela logicky promítá do věkové skladby obyvatel, vykazující až překvapivě vysoký podíl (1/4) osob poproduktivního věku. Toto zjištění jednoznačně prokazuje postupné vyvylidňování a průvodní jev, že ke škodě celé populace se poněkud více vystěhovávají mladí lidé, kteří z důvodů bytových a pro nedostatek možností k seberealizaci odcházejí do nejbližších měst. Příčinou obytných problémů zřejmě není velikost bytové plochy (21,4 m² na osobu), ale spíše nižší technická vybavenost bytů (bez centrální plynofikace, jen 36,6 % bytů s ústředním nebo etážovým topením) a nesháze s jejím zlepšováním. Jelikož je vystěhovalectvím též postižována nejmladší kategorie obyvatelstva (dětí a mládež), nelze od dalšího populačního vývoje očekávat nic optimistického.

Kvalitě bydlení na území Louk n. O. nijak neprospívá ani chátrající bytový fond a poměrně obtížné zajišťování účinnosti místní obchodní a distribuční sítě. Střediskovost sídla také trpí rozdrobeností služeb a kulturních zařízení. Tímto stavem se především vyznačují odlehlejší místní části Kempy a Stávky. Dosažení větší lokální koncentrace individuálních a veřejných potřeb zdá se být za nynějšího obytne situace sídla neekonomické a má být zkvalitňováno především na celoměstské úrovni Karviné. Národnostní skladba obyvatel Louk n. O. vesměs citlivě reagovala na



Louky nad Olší
Interiér zbouraného domu
Archív Muzea Těšínska



Louky nad Olší
Archív Muzea Těšínska

politické proměny Těšínska, ovšem na rozdíl od prostředí měst zůstala jen česko-polská. Poslední údaje o národnostní struktuře ještě samostatné obce se vztahují k roku 1970, avšak není důvodu předpokládat, že by se od té doby místní národnostní proporce již v rámci Karviné změnily: obyvatelstvo české — 64,62 %, polské — 33,65 %, slovenské — 1,37 a ostatní — 0,36 %. Jen etnická skupina Slováků je teritoriálním původem nová a její přítomnost je spjata s poválečnou hospodářskou výstavbou Ostravska.

Slabě rozvinutá hospodářská základna sídla zapřičiňuje, že se ekonomická aktivita obyvatel jednoznačně orientuje na okolní průmysl, zejména na doly (Stonava, Karviná, Havířov). Další sféru zaměstnanosti louckých obyvatel tvoří obslužný sektor ve městech, zatímco význam zemědělství s lesnictvím je z hlediska pracovních příležitostí zanedbatelný. Tradiční rybníkářství slouží nyní jen sportovním účelům. Pokud jde o vyjíždku za prací směřuje hlavní proud do ostravsko-karvinské aglomerace (688 osob), samostatně do Karviné (nyní uváděna jako zaměstnanost



Louky nad Olší
Dokumentace zanikající obce, dům čp. 339
Archív Muzea Těšínska

Rok	Podíly v % z celkové katastr. výměry Louk n. O.						
	zeměděl. půda	v ní orná	lesní plochy	chovné rybníky	ostatní vodní plochy	zastavěná plocha	ostatní a devast. plochy
1963	40,3	32,9	33,1	5,3	3,5	2,3	15,5
1967	40,7	32,8	34,1	5,3	5,2	2,4	12,3
1970	41,2	33,2	34,1	5,3	4,6	2,5	12,3
1975	41,7	32,8	32,9	5,4	4,6	3,0	12,4
1980	41,8	32,3	30,5	5,4	1,7	2,9	17,7
1985	37,2	28,9	27,6	3,7	1,7	2,2	27,6
1986	36,4	28,5	27,6	3,6	4,1	2,2	26,1
1963–1986 rozdíl	–36,2	–42,1	–55,9	–16,5	+5,4	–1,0	+106,4
v ha	–3,9	–4,4	–5,5	–1,7	+0,6	–0,1	+10,6
v %							

Na způsobu využívání územních ploch k celospolečenskému užítku závisí do značné míry úroveň péče o ochranu a tvorbu životního prostředí. O Loukách n. O. platí toto konstatování dvojnásob, neboť rozsah negativního ovlivnění v nejrůznějších degradujících formách se zde projevuje jak v ohledu bydlení, tak na úseku veřejného dění a zajišťování potřeb obyvatelstvu. Od sedmdesátých let se téměř ve všech aspektech zhoršilo životní prostředí sídla tak výrazně, že je vlastně hlavní příčinou jeho současné stagnace a celkově malé atraktivnosti. Přitom otázka Louk n. O. není v ostravském průmyslovém regionu co do stupně devastace zdaleka ojedinělou.

V čem se škodlivé vlivy průmyslu na životní prostředí sídla nejvíce projevují? Pomineme-li zvýšenou prašnost ovzduší a silné znečištění povrchových vod z nejrůznějších zdrojů, pociťují Louky n. O. během uplynulých 15 let především úbytek zemědělské půdy a v ní ještě více orné, která je základem intenzivního využívání půdního fondu vůbec. Jakékoli ztráty jsou zde nenahraditelné a přinášejí četné nesnáze v soběstačnosti zemědělskými produkty v místním rozsahu. Také pokles podílu lesních ploch s ohledem na funkční význam veřejné zeleně v silně urbanizované krajině nutno považovat za nežádoucí. Dříve dobře prosperující rybníkářství ztratilo své dlouhodobé poslání a ochrannářskou hodnotu, naopak nárůst ostatních vodních ploch důlní těžbou má četné škodlivé důsledky v přirozeném pokryvu biosféry. Stoupání hladiny spodní vody vede k vyplavování živin z půdy a znesnadňuje obdělávání. V těchto podmínkách je klíčovým úkolem rekultivace ochrana ornice před znehodnocením.

v místě) 459 osob, do aglomerace Trinec—Český Těšín 220 osob a minimálním podílem (14 osob) jinam.

Jediným výrobním odvětvím na území Louk n. O. je středisko živočišné výroby, spadající k hospodářství Státního statku Karviná. Na orné půdě produkuje asi z poloviny obiloviny (zvláště ozimý ječmen a pšenici), ozimou řepku (8 %), luskoviny (2 %) a na ostatních plochách kukuřici na siláž, píci a další krmné plodiny. Přes nižší bonitu půdy (převážně podzoly, směrem k Olši úrodnější sedimenty) dosahují průměrné hektarové výnosy dobré úrovně — u obilovin kolem 4 tun, u kukuřice 32 tun v zelené hmotě a u řepky 2,5 tuny. Živočišná výroba se zaměřuje na výrobu hovězího masa a chov jalovic. Rostlinnou výrobu zpracovává speciální středisko v Českém Těšíně, živočišné výrobky přímo odebírá masný a potravinářský průmysl.

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ LOUK n. O.

V otázce životního prostředí jde o součinnost přírodních, pracovních a obytných podmínek, které se různým způsobem promítají do života sídla či obce. Na příkladu Louk n. O. můžeme tyto vztahy dokumentovat poznatkem, že důlní činnost kromě přímých důsledků na kvalitu bydlení stále více degraduje územní (pedologické) předpoklady pro místní zemědělskou produkci, jak vyplývá z vývoje skladby půdního fondu v rámci katastrálního území mezi lety 1963 až 1986:

Terénní poklesy snižují životnost obytné zástavby a mají za následek, že za posledních 10 let byla v Loukách n. O. zlikvidována plná čtvrtina domovního fondu. Vážné je narušena technická infrastruktura a komunikační síť. Snad největší škody na životním prostředí způsobuje rozsáhlými odvaly hlíny a odpadního důlního materiálu haldové hospodářství. Ráz krajiny působí velmi stísněným dojmem a je vážným narušením ekologické rovnováhy. Samovolná biologická regenerace je mnohdy nemyslitelná a postupuje pomalu. Nutí k zamyšlení hlavně ta okolnost, že tím nejsou ani zdaleka vyčerpány všechny palčivé problémy sídla.

Byla-li do konce 80. let další existence Louk n. O. vážně ohrožena, je jejich současný stav ještě horší a nelze říci, jaké následky přinese v příštích letech. Záchrana nynějšího torza dřívější obce je velmi obtížná a prakticky téměř vyloučena, neboť proces vyvylidňování se nezastaví. Je více obcí na Karvinsku s podobnou minulostí a dnešním osudem (Doubrava, Stonava, Lazy, Darkov aj.). Rozsah škod je zde již tak velký, že se nedá ničím nahradit. Nicméně i za této situace nelze litovat prostředků, které budou vyvázeny takovým efektem, jenž vrátí krajině a místnímu obyvatelstvu všechny nezbytné hodnoty k trvalému a organickému soužití.

Ke zpracování použito nejdůležitějších dostupných pramenů statistické služby, Okresního střediska geodézie a kartografie v Karviné a regionální podkladové literatury české i polské, která byla k dispozici.